

Neven Cvetičanin¹, Lino Veljak²

¹Univerzitet u Beogradu, Institut društvenih nauka u Beogradu, Kraljice Natalije 45, RS–11000 Beograd

²Zagorska 22, HR–10000 Zagreb

¹nevencveticanin@gmail.com, ²lveljak@ffzg.hr

Ukrajina, novi »tridesetogodišnji rat« i čekanje 21. stoljeća¹

Sažetak

Istraživanje analizira ubrzanje povijesti kojem prisustvujemo u našem vremenu, a koje je bjelodano s izbijanjem rata u Ukrajini, bivajući u proteklim godinama vidljivo i u nizu drugih događaja i kriza, kakvi se u ovako značajnom intenzitetu i frekventnosti nisu događali još od vremena završetka Drugoga svjetskog rata. Razmatrajući rat u Ukrajini i krize koje su mu prethodile osporava se teza historičara Erica Hobsbawma da se »kratko« 20. stoljeće koje je trajalo od Prvoga svjetskog rata »kao doba ekstrema« završilo padom »komunizma« i Berlinskog zida nakon čega smo ušli u 21. stoljeće. Nasuprot ovoj tezi kao i nasuprot poznatoj tezi o »kraju povijesti«, rad iznosi tezu da »politički« još uvijek živimo u 20. stoljeću, budući da u našem vremenu i dalje postoje napetosti između velikih sila slične onima koje su obilježile i 20. stoljeće i koje općenito obilježavaju moderni svijet od Westfalskog mira u 17. stoljeću naovamo. Ovu općenitu tezu rad obrazlaže promatrajući u najosnovnijim crtama dijalektiku moderne europske i svjetske povijesti i zaključujući da ne samo što »politički« još uvijek živimo u »dugom« 20. stoljeću već još uvijek živimo i u »najdužem« westfalskom klasičnom modernom vijeku koji neprekidno traje tri i pol stoljeća u uvijek istim dijalektičkim proturječjima svjetske politike. Naposljetku, rad razmatra i zadaću filozofije u vremenu tzv. ubrzanja povijesti kakvo je naše te zaključuje kako je filozofija upravo u ovakvim vremenima, hoće li se potvrditi kao znanost, dužna ponuditi jednu svježu i kreativnu »filozofiju povijesti« koja bi objasnila tijek aktualnih međunarodnih događaja.

Ključne riječi

Ukrajina, ubrzanje povijesti, dijalektika, »dugo« 20. stoljeće, novi »tridesetogodišnji rat«, Westfalski vijek

Rat u Ukrajini i u kojem mi to vijeku zapravo živimo?

U vremenu u kojem živimo povijest dobiva nesvakidašnje i nepredvidivo ubrzanje, a događaji za koje smo do jučer mislili kako se ne mogu dogoditi, danas se događaju jedan za drugim, bezobrazno izazivajući postojeće stereotype.

Rat u Ukrajini otvorio je brojna pitanja, koja ne muče samo stratege svih strana, već i običan svijet koji donedavno sa strategijskim stvarima i kretanjima nije imao ništa. Sada se i stratezi od formata i običan svijet pitaju kako će, kada i gdje sve ovo što se događa u Ukrajini stati ili hoće li se možda sukobi širiti i izvan granica ove unesrećene zemlje. Laici već vide nuklearnu gljivu Trećega svjetskog rata, dok poznavatelji spekuliraju hoće li se u jednom momentu konflikta upotrijebiti i tzv. taktičko nuklearno naoružanje. Pitanja je puno, a kredibilnih i obavještenih odgovora malo; jer ratne okolnosti idealne

1

Rad je napisan u okviru Programa istraživanja Instituta društvenih nauka u Beogradu za 2022. godinu, koji podržava Ministarstvo pro

svete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

su za maskiranje zamršenih strategijskih pitanja po pravilu crno-bijelih propagandnih pamfleta. A na pitanja rata i mira nikada se nije moglo odgovoriti jednostavnim i crno-bijelim pamfletima namijenjenima pješacima na terenu, već je dijalektiku rata i mira uvijek razrješavao realan odnos između zaraćenih strana, kao i čitava geneza i struktura konflikta.

Utoliko je ovaj članak pokušaj sagledavanja trenutnog konflikta u Ukrajini u širem kontekstu jedne svježje i kreativne filozofije povijesti, jer je ovaj lokalni konflikt tek odraz šireg svjetskog konflikta koji traje više od desetljeća. Trenutni svjetski konflikt, čija je Ukrajina tek posljednja, no ne nužno i konačna epizoda, ima više strukturu Tridesetogodišnjeg rata koji se vodio od 1618. do 1648. godine i završio znamenitim Westfalskim mirom, nakon kojega je nastao moderni međunarodni diplomatski poredak, negoli strukturu Prvoga ili Drugoga svjetskog rata, jer su tzv. jurišni ratovi u eri dronova odavno prošlost. Prilikom prvog Tridesetogodišnjeg rata u 17. stoljeću strane su istovremeno i ratovala i pregovarale, baš kao što se to događa i sada u Ukrajini i uopće još od rata u Siriji, čiji početak 2011. godine možemo označiti kao početak ovog novog »tridesetogodišnjeg rata«, u čije smo drugo desetljeće ušli upravo eskalacijom konflikta u Ukrajini. U ovom novom »tridesetogodišnjem ratu« ovisno o okolnostima može se očekivati mijenjanje strana i diplomatskog ponašanja raznih država, baš kao što se to događalo i u prvom tridesetogodišnjem ratu. Tako da ono što vrijedi danas ne mora vrijediti i sutra, jer smo ušli u period raspada jedinstvenog međunarodnog diplomatskog, sigurnosnog i ekonomijskog sistema, koji se upravo raspada na različite geopolitičke blokove i cjeline, unutar kojih vrijede zatvoreni krugovi istine i različite koordinate. Djelomično smo ovo »geopolitičko zaključavanje«² imali već i za vrijeme pandemije COVID-19, što je bilo posebno vidljivo u svojevrsnoj »geopolitičkoj cjepiva«; dok će rat u Ukrajini sigurno potpuno dovršiti ovo geopolitičko zaključavanje i u strategijsko-sigurnosnom i u ekonomijskom smislu. Glavno pitanje je tko će ostati zaključan u kojem geopolitičkom veleprostoru i kako će se oni uopće zaključati, zbog čega se na kraju krajeva i ratuje.

Na ovo pitanje ne može se odgovoriti propagandnim crno-bijelim pamfletima, već dubinskom analizom koja nužno mora u sebe uključiti specifičnu filozofiju povijesti, ali i geostrategiju, geopolitiku i geoekonomiju te razne discipline političkih znanosti. Ovaj članak nudi jednu takvu dubinsku analizu utemeljenu na tzv. *Realpolitik*, odnosno na onoj školi mišljenja koja je od Hobbesa i Spinoze, preko Hegela, Marxa i Carla Schmitta, sve do Kissingera i Johna Mearsheimera počivala na realnom valoriziranju onih vektora koji su u igri u političkom polju, kako bi se ustanovila njihova konačna rezultanta. Ovo je koncept politike kao mehanike o kojemu jedan od autora ovog članka već duže vrijeme piše u svojim knjigama (*Politička mehanika i vještina državnništva, Državnništvo modernog doba, Epoha s one strane levice i desnice, Slepe ulice istorije, itd.*) i teorijskim radovima (*Prolegomena za jednu novu teoriju politike, Politička mehanika i njena dijalektika, Ubrzanje istorije i nastavak »dugog« 20. veka, itd.*). Tu se politika promatra kao svojevrsan inženjering (jer naivno je misliti da svi ti konflikti sami padaju s neba kao *deus ex machina*), pri čemu svaka akcija ima reakciju i djeluju striktno sile privlačenja (atrakcije) i odbijanja (repulzije).

Primjereno ovom real-političkom pogledu na političke i historijske procese, a u skladu sa specifičnom filozofijom povijesti koja se u ovom radu oblikuje, povijest teče ciklično i u njoj se zakonomjerno smjenjuju različite faze. Svaki poredak rađa se u borbi različitih interesa i povijesnih snaga koje su njihovi

nositelji, da bi kada se uspostavi prolazio svoje životne faze – fazu stabilnosti, fazu krize i opet fazu borbe s nekim drugim poretkom oko pitanja tko je na pravoj, a tko na pogrešnoj strani povijesti (što zapravo odlučuje sam rezultat borbe). Stoga u međunarodno-historijskim poređcima imamo, s većim ili manjim varijacijama, uglavnom tri faze – fazu stabilnosti i rasta, fazu krize i opadanja te konačno fazu borbe, što nije ništa drugo do ona faza kada nastupa rat. Otuda su ratovi, na žalost, sasvim »prirodna« pojava povijesti i iluzorno je očekivati da bi oni mogli iz nje iščeznuti.

Spomenute faze možemo prepoznati od početka moderne epohe prije pola milenija. One se zakonomjerno ponavljaju sve do današnjeg dana kada je nemili rat u Ukrajini samo njihova krvava potvrda, kao pokazatelj kako čovjek za pola milenija modernog razvoja nije puno napredovao, osim u kvaliteti i ubojitosti oružja koja koristi. Naime, moderna epoha u političkom smislu počinje upravo poslije (prvog) »tridesetogodišnjeg rata« Westfalskim mirom 1648. godine, kada se uspostavlja moderni međunarodni diplomatski sistem. Tridesetogodišnji rat u kojem su sudjelovale sve značajnije europske sile toga doba zapravo je bio rat za definiciju međunarodnog poretka toga vremena, budući da se onaj srednjovjekovni sakralni raspao te je svijetu trebalo dati novu definiciju prema kojoj je država iznad crkve. Upravo ovo donosi Westfalski mir koji stvara modernu državu i moderni pojam suvereniteta te će se skoro stoljeće i pol nakon njega europske države držati u kakvoj-takvoj ravnoteži, sve do događaja koji označava krizu toga poretka i najavljuje njegovu novu redefiniciju.

Francuska revolucija iz 1789. godine označava krizu klasičnog Westfalskog sistema apsolutističkih monarhija s francuskom hegemonijom, a napoleonski ratovi nakon Revolucije označavaju moment u kojem je poredak iz faze krize prešao u fazu borbe, tj. rata, da bi iz napoleonskih ratova, na Bečkom kongresu 1814./1815. godine, izronio jedan sasvim novi poredak tzv. »europskog koncerta«, čije će osnovno načelo biti princip tzv. ravnoteže snaga.

I ovaj novi poredak »europskog koncerta« prolazi iste faze kao i prethodni klasični apsolutistički poredak – fazu stabilnosti (od Bečkog kongresa do Krimskog rata 1853. – 1856. godine), fazu krize (od Krimskog rata do Prvog svjetskog rata), da bi i on, kao i prethodni poredak potpuno sagorio u vihoru (svjetskih) ratova u prvoj polovini 20. stoljeća. Period između svjetskih ratova očigledno je bio samo period primirja, a ne period ustanovljenja novoga stabilnog međunarodnog poretka, što će se dogoditi tek na Jalti 1945. godine pri kraju Drugoga svjetskog rata, kada će svijet dobiti svoju novu (re) definiciju.

Hladnoratovski svijet uspostavljen na Jalti držat će se sa svim svojim krizama u kakvoj-takvoj ravnoteži opet gotovo pola stoljeća, sve do pada Berlinskog zida 1989. godine, kada propada tzv. istočni blok te ulazimo u tzv. unipolarni moment u kojem će Sjedinjene Američke Države gotovo dva desetljeća biti jedina neupitna svjetska super-sila. Ovo će za jedne (SAD, UK, EU i saveznici) biti trenutak pobjede i prilike pokušaja izgradnje tzv. globalnog liberalnog mira, ali će za druge (Rusija i njezini saveznici) biti moment krize i propasti; jer je sa sadašnje pozicije rata u Ukrajini očigledno da se aktualna vlast Ru-

ske Federacije nije pomirila s mirnim raspadom Sovjetskog Saveza te da želi reviziju tog procesa. Unipolarni moment američke (sve)moći počinje slabiti s globalnom financijskom krizom iz 2007./2008. godine kada se pokazuje kako nešto škripi u globalnom liberalnom sistemu i kako je globalni kolač ipak premalen da svima bude dobro te da nekome mora biti lošije kako bi nekome bilo bolje.

Od globalne financijske krize počinje se urušavati sistem građen nakon Drugoga svjetskoga rata i počinje novo tumbanje svijeta, odnosno nova-stara dijalektika koju će obilježiti intenzivirana borba za resurse i sfere utjecaja među akterima svjetske politike. Tako će nam se geopolitika, korak po korak, potpuno vratiti na dnevni red. Ovo postaje očigledno s izbijanjem rata u Siriji 2011. godine, koji možemo označiti kao početak novog »tridesetogodišnjeg rata«, čija je posljednja, možda ne i zadnja epizoda, aktualni rat u Ukrajini. Rat u Siriji prvi je »mali svjetski rat« u koji su na ovaj ili onaj način umiješane sve vodeće svjetske sile te ga zato označavamo kao početak »tridesetogodišnjeg rata« našeg vremena; jer intervencije SAD-a u Jugoslaviji 1990-ih i u Iraku 2000-ih godina nisu imale karakter »malog svjetskog rata«, budući da su se zbile unutar unipolarnog momenta američke moći.

No drukčije je sa Sirijom i pogotovo sada s Ukrajinom, jer i u jednom i u drugom slučaju glavne sile, prije svih SAD i Rusija, s ovim državama kao žetonima igraju pravi stratejski poker, stalno dižući uloge. Stoga su trenutna svjetska zbivanja više stratejski poker, nego šah, a glavni ulog je sudbina svijeta. Sve što se na svjetskoj stratejskoj sceni događalo od početka rata u Siriji, tj. početka »tridesetogodišnjeg rata« našeg vremena, ima osobine globalnog pokera u kojem jedna sila najprije podigne ulog, pa druga to prati, a nijedna potpuno ne pokazuje karte, već se nastavlja s podizanjem uloga u nizu tzv. proksi ratova. Tako smo došli i do današnjeg krvoprolića u Ukrajini, čime je »tridesetogodišnji rat« našeg vremena ušao u svoje drugo desetljeće i nije jasno kada, kako i gdje će stati.

Površno je misliti da su sadašnji događaji u Ukrajini pred nas iskrslili niotkuda i da nisu proizvod dugotrajnijih procesa koje je jedan od autora ovoga rada pokušao opisati u svojim radovima pomoću kombinirane multidisciplinarnе analitičke metode koja uključuje filozofiju, sociologiju, historiografiju i političke znanosti.

Naime, on je u svojim prethodnim radovima i analizama koje su se bavile globalnom situacijom na početku 21. stoljeća, u vrijeme kada su svjetske krize koje su se danas širom svijeta rasplamsale u punoj snazi bile tek na vidiku, upozoravao da će do njih prije ili kasnije doći u eksplicitnoj formi, jer se u globalnom poretku mogu uočiti ozbiljne pukotine.

U obimnoj monografskoj studiji *Epoha s one strane levice i desnice* on je upozorio da su zbog postojeće krize u socijalnoj bazi, vremena munjevitog ekonomijskog rasta neumitno prošla te da će neminovno doći vrijeme kada će umjesto privrednog rasta glavna briga svjetskog sistema biti balansiranje ekonomijskih, socijalnih i sigurnosnih kriza koje su neumitno imale nastupiti.³ Ovo se potvrdilo najprije s izbijanjem globalne financijske krize iz 2007./2008. godine koja je upravo koincidirala s izlaskom spomenute studije u kojoj su slične nestabilnosti najavljene (doduše na socijalnom planu), da bi ova kriza prerasla u Veliku recesiju s kraja prvog i početka drugog desetljeća 21. stoljeća, potvrđujući nalaze autora da unutar svjetskog sistema postoji »pukotina«, koja će neminovno imati svoje socijalne, političke i sigurnosne posljedice vidljive na globalnoj razini.

On je također u svojim prethodnim istraživanjima obavljenima početkom drugog desetljeća 21. stoljeća najavljivao i neke druge globalne fenomene i nastojao im dati odgovarajuća znanstvena objašnjenja. Jedan od takvih fenomena je munjeviti globalni uspon Kine i njezino neumitno svrstavanje u red svjetskih super-sila, što je on predvidio i opisao u posebnom radu.⁴

Konačno, u dvije objavljene pozne monografske studije jedan od autora ovoga rada je na kisindžerovskom tragu tzv. *Realpolitik* (realne politike) opisao fenomen državištva, za koji se donedavno činilo da je antikvarni fenomen prošlih vremena jer je izgledalo da se upravljanje i na globalnoj i na nacionalnim razinama može prepustiti anonimnim tehnokratskim elitama.⁵ Međutim, one mogu nesmetano upravljati u stabilnim vremenima, dok se u vremenima »povratka povijesti« realno može očekivati revitalizacija fenomena državištva, odnosno povratak na svjetsku scenu državnika i njima supripadnih državničkih elita. Oni će morati tražiti rješenja i nove ravnoteže za svijet u previranju, što se već donekle događa s ratom u Ukrajini i što će se vjerojatno nastaviti događati u budućnosti.

Sve to što se događalo u prethodnih nekoliko godina, a pogotovo u našim danima s rasplamsavanjem kriznih žarišta diljem svijeta, posebno u Ukrajini, gdje se takoreći trenutno vodi jedan »mali svjetski rat« u koji su uključene sve glavne svjetske sile, govori da su promašili svi koji su govorili kako smo s padom Berlinskog zida izašli iz »kratkog« i nemirnog 20. stoljeća (od Prvoga svjetskog rata do pada Berlinskog zida i ponovnog ujedinjenja Njemačke) te ušli u mirno 21. stoljeće. Ovakvu periodizaciju izrekli su i liberalni teoretičari poput Francisa Fukuyame tezom o »kraju povijesti«,⁶ ali i reformistički orijentirani marksistički teoretičari, poput britanskog historičara Erica Hobsbawma, koji su također smatrali kako je padom Berlinskog zida završeno »doba ekstrema« kako su zvali »kratko« 20. stoljeće.⁷ Ovi teoretičari, a posebno i eksplicitno Hobsbawm, tvrdili su da je nakon »dugog« 19. stoljeća, koje je »politički« trajalo od Francuske revolucije do Prvoga svjetskog rata, uslijedilo »kratko« 20. stoljeće, koje je bilo nemirno, nakon čega će, konačno, uslijediti mirnija vremena spokojnijega 21. stoljeća.

No, s obzirom na rat u Ukrajini koji je do jučer bio nezamisliv i koji dovodi svijet, a posebno Europu, do rizika kontinentalne krize, očigledno je da su spomenuti teoretičari pogriješili u svojoj percepciji prošlosti, a samim time i budućnosti. Možda je najveća greška njihove analize, pored toga što su predvidjeli nastavljanje dijalektičkih napetosti koje i dalje postoje (dijalektika po-

3

Usp. Neven Cvetičanin, *Epoha s one strane levice i desnice. O levici, desnici i centru u političkom polju Evrope, o građanskom i antigradanskom shvatanju politike, o postideološkoj politici u 21. veku*, Službeni Glasnik-Institut društvenih nauka, Beograd 2008., str. 469–590.

4

Vidi: Neven Cvetičanin, »Uspon kineskoga zmaja i promene u globalnoj, evropskoj i regionalnoj balkanskoj politici«, u: Veselin Vukotić (ur.), *Balkan i EU*, IDN-Centar za ekonomska istraživanja, Beograd 2011., str. 89–102.

5

Vidi: Neven Cvetičanin, *Politička mehanika i veština državištva*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, Beograd 2016.; Neven Cvetičanin, *Državištvo modernog doba*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, Beograd 2016.

6

Vidi: Francis Fukuyama, *Kraj povijesti i posljednji čovjek*, prev. Rajka Rusan Polšek, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 1994.

7

Vidi: Eric John Ernest Hobsbawm, *Doba ekstrema. Kratko dvadeseto stoljeće 1914.–1991.*, prev. Dražen Nemet, Zagrebačka naklada, Zagreb 2009.

litičke mehanike),⁸ to što su suviše pažnje posvetili Europi i tzv. Zapadu, dok se u međuvremenu, po logici svjetskog kapitala, povijest preselila u Aziju, na čijem se istoku susreću dvije dominantne sile našega vremena – Kina i Sjedinjene Američke Države. Štoviše, premalo su pažnje posvetili analizi utjecaja geografije na svjetska zbivanja, da ne koristimo nepopularan termin geopolitike, uslijed čega im je promakla činjenica da je najveće kopno na svijetu euroazijski kontinent, a da je Europa (europski kontinent) tek poluotok tog kontinenta. Opadanje moći Europe (i kao političke zajednice i kao kontinenta) vidljivo odmah po završetku svjetskih ratova, a posebno u naše vrijeme, sada ne samo što ubrzava povijest već i sve glasnije ukazuje na činjenicu da je europski kontinent poluotok Euroazije, što opravdava pretpostavku da je u tijeku proces »kolebanja povijesti« među stranama. Ona može ostati na staroj »europskoj strani« na kojoj je bila u prethodnih nekoliko stoljeća (šireći se tek preko Atlantskog oceana), kako upravo sada čini s izbijanjem rata u Ukrajini koji je ponovo ujedinio Europsku uniju kao mlađeg sa Sjedinjenim Američkim Državama kao starijim partnerom. No ona može zaokrenuti i k »euroazijskoj strani«, pomičući svoje središte na Istok, gdje će zapravo sudbina svijeta biti riješena u dijalektici odnosa dviju glavnih sila našeg vremena – Sjedinjenih Američkih Država i Kine.

U tom smislu aktualne događaje u Ukrajini možemo shvatiti tek kao »zagrijavanje«, odnosno tek kao jedan proksi rat koji Rusija i Ukrajina vode u ime Sjedinjenih Američkih Država i Kine. Sama činjenica da je Rusija sada direktni akter, a ne kao mnogo puta ranije inspirator jednog proksi rata u kojem direktno krvari, govori o njezinoj ukupnoj strategijskoj snazi koja je svakako ispod one dviju spomenutih glavnih sila našeg vremena, koje tek trebaju povući svoje strateške poteze kao odgovor na ruske akcije u Ukrajini. Posljedica rata u Ukrajini bit će dodatna »selidba povijesti« na Istok, jer će se Rusija, pritisnuta sankcijama, okrenuti od Europske unije ka Kini i time postati tek robusni tjelohranitelj kineskom kapitalu, čime će se težište svjetskih strategijskih borbi samo još više pomaknuti k Indopacifiku. Stoga možemo reći kako je Europa bila poprište svih glavnih svjetskih strategijskih prepucavanja u prethodnih nekoliko stoljeća, počevši od Westfalskog mira, dok se na osnovi onoga do sada viđenoga u našem vremenu može naslutiti kako se povijest »seli« na Istok. U tom smislu rat u Ukrajini tek je dio te »tranzicije«. Sama činjenica da će se nova Željezna zavjesa, padne li uopće zbog rata u Ukrajini, u odnosu na granicu na Balkanu za vrijeme (prvog) hladnog rata, pomaknuti skoro tisuću kilometara na istok od Baltika k Crnom moru, govori o tome da se povijest seli na Istok, gdje nas zapravo očekuju glavne buduće strategijske borbe.

No o ovome će biti nemoguće s potpunom izvjesnošću suditi iz našeg vremena, jer će sve ovisiti od globalnih događaja koji su nesumnjivo pred nama, a koji su danas nedostupni za bilo kakvu analizu. Za razliku od trivijalnih »proročanstava« koja smatraju da u povijesti može biti apsolutnog pobjednika, kao da, kao što je davno utvrdio Hegel,⁹ svako ispunjenje nije istovremeno i početak disolucije, čega je u svojim analizama svjestan, na primjer, jedan od posljednjih klasičnih svjetskih strategijskih umova Henry Kissinger, držimo da je trenutno u tijeku proces rekonfiguracije svjetskog poretka, a ne proces definitivnog trijumfa Zapada nad Istokom ili obrnuto. Taj proces rekonfiguracije svjetskog poretka, kao i toliko puta ranije, ide na temelju logike kapitala i posredstvom niza konflikata među međunarodnim subjektima, koji su trenutno u novom »tridesetogodišnjem ratu«. To je, opet bi nam cinično došapnula

hegelovska filozofija povijesti, (a i ona marksistička kao njezina izvedenica) sasvim prirodno. Stoga je pitanje u kojem mi to vijeku zapravo živimo. Ne živimo li možda u starom »Westfalskom« vijeku?

Teza o »dugom« 20. stoljeću i »najdužem« Westfalskom vijeku koji »politički« još uvijek traju

Stoga je glavna teza našeg rada da se – politički gledano – 20. stoljeće uopće nije završilo, kao što su mislili spomenuti teoretičari, već da ono »politički« uvelike još traje, jer zapravo predstavlja posljednju epizodu političke Moderne, koja, kao što ćemo kasnije u radu podrobnije obrazložiti, dolazi svome kraju, a nakon koje bi se povijest i kapitalizam kao njezin moderni pokretač mogli vratiti »kući«, odnosno u onu konzervativnu točku s koje su i krenuli u ekspanziju u osvit modernog doba. Stoga će se 20. stoljeće »politički« završiti tek kada trenutno konfliktno tumbanje svijeta u svrhu njegove »rekonfiguracije« stane i kada se ocrtaju konture novog ravnotežnog međunarodnog poretka 21. stoljeća. S »produženim 20. stoljećem« i njegovom posljednjom epizodom kojoj upravo svjedočimo konačno bi se mogla završiti i epoha europske i svjetske Moderne, nakon koje bi mogao ponovo nastupiti »predmoderni« spokoj ili nespokoj, odnosno spokoj ili nespokoj sličan onome koji je postojao u predmodernom doba, samo ovoga puta u novom obliku takozvanog tehnofeudalizma.

Sukladno našoj osnovnoj tezi o »dugom« 20. stoljeću koje se još uvijek nije »politički« završilo – prvu epizodu 20. stoljeća činio je Prvi svjetski rat, drugu Drugi svjetski rat, treću epizodu – Hladni rat, a njegov kraj i posljednja epizoda definitivno nije bio pad Berlinskog zida kao što su to smatrali Fukuyama i Hobsbawm. Nasuprot njima mislimo da njegovu posljednju epizodu živimo upravo danas kada se povijest ponovo ubrzava, a ta epizoda ima više strukturu novog »tridesetogodišnjeg rata« negoli Prvoga ili Drugoga svjetskog ili hladnog rata. To nas navodi na misao da prisustvujemo zatvaranju čitavog političkog kruga Moderne, iniciranoga upravo prvim Tridesetogodišnjim ratom.¹⁰

Ukratko, 20. stoljeće završit će u političkom smislu tek onda kada nakon trenutno vidljivih i sve većih globalnih nestabilnosti i proturječnosti, naslijeđenih upravo iz same proturječne »nuklearne« strukture 20. stoljeća i čitave »nuklearne« strukture Moderne, nastane neki održiv međunarodni poredak za 21. stoljeće, oko kojeg će se složiti tri trenutno vodeće globalne super-sile (SAD, Kina i Rusija, ali u osnovi SAD i Kina kao dominantan dvojac ovog trilinga) i još niz utjecajnih velikih sila (EU / Velika Britanija, Indija, Brazil, itd.). Jednostavnije govoreći, 20. stoljeće, a s njime možda i čitava moderna

8

Vidi: N. Cvetičanin, *Politička mehanika i vjestina državnštva*; N. Cvetičanin, *Državnštvo modernog doba*.

9

Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Filozofija povijesti*, prev. Viktor D. Sonnenfeld, Naprijed, Zagreb 1966.

10

Kissinger smatra da će međunarodni poredak u 21. stoljeću biti nalik ranom europskom Westfalskom sistemu suverenih država koji

je nastao nakon prvog Tridesetogodišnjeg rata, s ravnotežom moći između velikih sila kao glavnim principom funkcioniranja (usp. Henry Alfred Kissinger, *Diplomacy*, Simon & Schuster, New York – London 1994., str. 10). Westfalski sistem i njegova ravnoteža snaga između velikih sila mogu biti dobar model za međunarodne odnose u 21. stoljeću, prije svega između SAD-a i Kine, koje će nedvojbeno svojim (konfliktnim ili nekonfliktnim) odnosima odrediti 21. stoljeće.

epoha, završit će se u političkom smislu tek kada iz trenutnih kaotičnih međunarodnih odnosa, oličenih prije svega u nizu kaotičnih situacija od Ukrajine, preko Sirije, sve do Južnog kineskog mora, koje u mikro-formi podsjećaju na svjetske ratove prošlog stoljeća, nastane neki novi međunarodni ekvilibrij koji će biti dugoročno održiv i iza kojega će se početi nazirati stabilan globalni poredak za 21. stoljeće.

Poučeni ranijim historijskim iskustvima¹¹ možemo pretpostaviti da će novi-stari ekvilibrij globalnog poretka biti proizvod djelovanja novih-starih državnika koji – ili već postoje na svjetskoj sceni – ili će se na njoj nužno pojaviti, potaknuti najnovijim ubrzanjem povijesti, budući da će anonimne birokratske strukture sve teže upravljati neracionaliziranim političkim prostorom, »gdje *ne* regulirane situacije prisiljavaju na odlučivanje«. ¹² To danas, kao i ranije u prošlosti, traži stvaralačke političke osobnosti. Ovih stvaralačkih političkih osobnosti već danas je, na globalnoj sceni, više nego prije samo dvadesetak godina, budući da širom svijeta, ponovo na scenu stupaju osobe koje nalikuju značajnim državniciima iz prošlosti. U tom smislu oglašavanje Henryja Kissingera iz Davosa uslijed rata u Ukrajini¹³ važno je kao točka tranzicije između stvaralačkih državnicih osobnosti prošlosti i budućnosti, odnosno tranzicije one stvaralačke »kaste« koja je stoljećima unazad – nakon prvog Tridesetogodišnjeg rata, nakon napoleonskih ratova, nakon Prvoga i Drugoga svjetskog rata te tijekom Hladnog rata, držala svijet u ravnoteži.

»Tridesetogodišnji rat« našeg vremena bit će nedvojbeno razriješen jednako kao i svi ratovi iz prošlosti te će nova globalna ravnoteža ili »novo normalno« opet biti pronađeno, kao i uvijek ranije u historiji, na nekoj »novoj Jalti« najznačajnijih svjetskih sila. Ali, ostaje pitanje koliko će ovaj novi »tridesetogodišnji rat« našeg vremena trajati (naravno, nije nužno da traje ponovo trideset godina kao onaj prošli i nadamo se kako neće) i kakav će biti njegov konačan ishod. Za sada se čini kako svaka od svjetskih sila ima svoju računicu u ovom novom »tridesetogodišnjem ratu«. Čini se da je cilj SAD-a iscrpljivanje Rusije ratom i čekanje na njezin eventualni geopolitički i geoeonomski bankrot, dok je cilj Rusije ne samo preživjeti ovaj po nju nesumnjivo sudbonosni moment, već i onako kako je jedino znala u prošlosti, čizmom i puškom (raketom), izboriti što bolju poziciju za pregovore s ostalim silama na nekoj »novoj Jalti«. Kina, pak, čitav ovaj stratejski poker gleda strpljivo sa strane, ne morajući trenutno činiti baš ništa, jer sva zbivanja idu u njezinu korist, budući da dobici rata u Ukrajini za SAD mogu biti samo taktički, ali za Kinu mogu biti i taktički i stratejski. Rusija je tu u najnezgodnijoj poziciji riskirajući mogućnost (baš kao i SAD) bivanja taktičkim pobjednikom, ali stratejskim gubitnikom (s tim što za nju pozicija stratejskog gubitnika može imati puno drastičnije posljedice nego za SAD, jer je smještena u tzv. geopolitičkom »srcu zemlje« (*Heartland*), dok su SAD ipak preko mora, prirodno zaštićene s dva oceana od drastičnijih posljedica eventualnih stratejskih gubitaka).

Vrijeme će pokazati čija je računica najbolja i najbliža onome što će biti konačni rezultat ovoga rata. Konačan račun ispostavit će bez sumnje Hegelova »Minervina sova« koja »počinje svoj let tek u suton«, ¹⁴ onda kada su sve bitke gotove, jer ćemo o svemu što se dogodilo trebati formirati (globalnu) samosvijest, bez koje nema razboritog svođenja računa. I tu na scenu ponovo stupa »njezino veličanstvo« – filozofija – čije su lučonoše do jučer djelovale beskorisno i antikvarno pred raznoraznim japijevcima i trgovcima kriptovalutama, koji sada i sami djeluju beskorisno budući da se svijet, politika i strategija vraćaju u svoje čvrsto agregatno stanje i da cijena pada svemu

umjetnom i nepotrebnom od kriptovaluta do npr. industrije gejminga, a raste svemu neophodnom što je obilježilo klasičnu povijest čovječanstva – zlatu, oružju, hrani, realnim izvorima ekonomije, kao i filozofiji koja spada upravo u ove klasične forme čovječanstva. Filozofija kao kolektivna samosvijest čovječanstva i njezina najbolja vjekovna strategijska analitika upravo je ono bez čega čovječanstvo ne može, baš kao što ne može bez materijalne strane svog opstanka, a svjetsko-povijesne krize, poput one kojoj upravo svjedočimo u novom »tridesetogodišnjem ratu« od Ukrajine do Južnog kineskog mora, to jasno pokazuju, jer ruše sve male strategije i male strateške umove, čekajući svoju »veliku strategiju« tj. adekvatnu filozofiju povijesti koju jedino može ponuditi filozofska Minervina sova koja polijeće u sumrak.

Minervina sova čeka na let

Budućnost je svakako teško potpuno pouzdano predvidjeti, što i nije zadaća filozofije (time bi ona postala tek kitnjasto proricanje i šarlatanstvo, poput magijskog gledanja u kuglu). No, njezina je zadaća da kao razborita »velika strategija« događanja, odnosno kao racionalna filozofija povijesti, pravilno uoči osnovne povijesne trendove na djelu, tj. prepozna aktualni *Zeitgeist*. Drugim riječima, zadatak filozofije nije trivijalno »proricanje«, što bi bilo neozbiljno i pretenciozno, nego tek detektiranje i opisivanje magistrálnih društveno-povijesnih procesa koji su na djelu. U našem radu aktualne globalne procese opisujemo zadovoljavajući dva kriterija koja mora zadovoljiti svaka ozbiljna znanstvena analiza, a to su *realističnost* i *kreativnost*. Na toj se osnovi oblikuje osnovna teza ovoga rada: s onu stranu svih proklamacija o liberalnom »kraju povijesti« i početku mirnog »liberalnog« 21. stoljeća, još uvijek živimo »produženo 20. stoljeće«, a to znači najduži moderni Westfalski vijek, odnosno njegovu posljednju etapu u kojoj se trenutno bore različite globalne sile i njima pripadne globalne elite. Nakon svega, vjerojatno će se kao i uvijek kada odnos snaga na terenu (odnosno na različitim terenima) postane jasan pristupiti novim globalnim sporazumima i aranžmanima, ne bi li se stvorio stabilan međunarodni poredak za 21. stoljeće, čime će konačno »politički« početi novi vijek i novi milenij u punom smislu riječi. No do tada – i to je osnovna teza našeg rada – politički živimo u »dugom« 20. stoljeću.

Već je rečeno da se svijet pred našim očima pri kraju drugog i na početku trećeg desetljeća 21. stoljeća mijenja kao nikada od vremena završetka Drugoga svjetskog rata. Moguće je da će promjene kojima svjedočimo biti značajniji čak i od procesa dugog trajanja koji su bili inicirani najprije Westfalskim mirom, pa potom i Francuskom revolucijom. Možda smo suvremenici najzna-

11

Vidi: N. Cvetičanin, *Epoha s one strane levice i desnice*; N. Cvetičanin, *Politička mehanika i veština državnštva*; N. Cvetičanin, *Državnštvo modernog doba*.

12

Karl Mannheim, *Ideologija i utopija*, prev. Kiril Miladinov, Jesenski i Turk, Zagreb 2007., str. 131.

13

Lukas Bester, »Kissinger: These are the main geopolitical challenges facing the world right

now«, *World Economic Forum* (23. 5. 2022.). Dostupno na: <https://www.weforum.org/agenda/2022/05/kissinger-these-are-the-main-geopolitical-challenges-facing-the-world-right-now/> (pristupljeno 6. 6. 2022.).

14

Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Osnovne crte filozofije prava. S Hegelovim vlastoručnim marginama u njegovu priručnom primjerku Filozofije prava*, prev. Danko Grlić, Veselin Masleša, Sarajevo 1989., str. 19.

čajnijih globalnih promjena još od vremena Westfalskog mira i Francuske revolucije, što za »običnog« čovjeka koji živi u vrtlogu globalnih nestabilnosti može biti nesvakidašnji izvor zabrinutosti u pogledu vlastite budućnosti, ali što za filozofa koji se bavi analizom društvenih procesa može biti poseban izazov da nesvakidašnje procese kojima prisustvuje kao svjedok epohe realistično i kreativno protumači.

Prva se zadaća filozofijskih istraživanja, pogotovo u vremenima koja su dinamična i »prijelomna«, sastoji u tomu da istraživanja i analize korespondiraju sa zbiljskim društvenim procesima i da se u njima opiše ono što se zaista događa, a ne ono što bi autor analize ili neka druga zainteresirana strana željela da se događa na nekoj zamišljenoj normativnoj razini. Na taj način filozofija postaje upravo hegelovska Minervina sova koja polijeće u sumrak, a ne jutarnja kantovska golubica koja raznosi svijetu maslinove grančice »vječnoga mira«, što bi ipak bilo primjerenije religiji. Filozofija se bavi onim »jest« (*sein*), ostavljajući ono »treba« (*sollen*) onim područjima duha kojima više priliči propovijedanje, dok je zadaća filozofije, makar kada je riječ o društvenim i povijesnim procesima, u detektiranju, razumijevanju, shvaćanju i opisivanju.

Ako su izvedena istraživanja obavljena na temeljan, ozbiljan i posvećen način, moguće je u značajnom (iako ne i apsolutnom) stupnju postići objektivnost,¹⁵ pri čemu se posao filozofa kao svojevrsnog istraživača društvenih procesa djelomice poklapa s poslom analitičara specifičnih profila. Aktualna globalna situacija navodi na opravdanost tvrdnje da u svijetu zahvaćenom dinamičnim promjenama gotovo i neće biti potrebnije struke od trezvenih »analitičara šireg pogleda« društveno-povijesnih procesa, sposobnih za realistično detektiranje i analizu društvenih procesa, kako bi se na njih optimalno i pravovremeno reagiralo. Ovo nas upućuje na zadaću izgradnje jedne filozofije povijesti primjerene aktualnom trenutku, koja bi događajima pristupila holistički i koja bi nakon analitičke detekcije aktualnog *Zeitgeist*-a konačno dovela do sinteze svih njegovih protuslovnih tendencija, kao svojevrsna priprema budućnosti. Upravo to činio je Hegel nakon napoleonskih ratova, a Kojève nakon onih svjetskih i upravo to pokušao je Kissinger svojim posljednjim javljanjem iz Davosa. Baš kao i državništvo, filozofiranje je prije svega čin sinteze te su stoga zapravo i neodvojivi jedno od drugoga, kako se može vidjeti iz studije koja je pokazala da je svaki državnik od formata prvenstveno i sintetički mislilac od formata¹⁶ i obrnuto, svaki talentirani sintetički mislilac, bavio se eksplicitno politikom ili ne, ima u sebi državnički potencijal.¹⁷

U ovom smislu će spomenuti sintetički mislioci, bez obzira na to jesu li eksplicitni državnici, »tek« analitičari ili pak oni koji stoje na razmeđu ove dvije aktivnosti poput Kissingera, biti zapravo kreativni stvaratelji koji će u složenim i kaotičnim pojavama nalaziti logična i jednostavna objašnjenja koja će biti univerzalna, u smislu da će se na njih u budućnosti moći osloniti svi oni koji će proučavati slične pojave. Primjerice, ovo je bio slučaj kako s jednim od osnivača drevne vojne znanosti poput Sun Tzua¹⁸ tako i s osnivačem moderne političke znanosti poput Machiavellija¹⁹ i tako će biti sa svim ostalim znanstvenicima koji će proučavati društvene procese, a koji će uz pažljivo promatranje empirijskih društvenih pojava pokušati proniknuti u ono što je u njima opće, što je kao takvo podložno ponavljanju i uz pomoć čega se mogu opisati ne samo postojeći i prošli slučajevi, već se s nekim stupnjem vjerojatnosti mogu predvidjeti i budući slučajevi.

U tom smislu i ova analiza, bez naivne pretenzije osmišljavanja nove paradigme, ali služeći se starima koje je vrijeme potvrdilo, koristi specifičan analitički alat: dijalektiku političke mehanike.²⁰ U našim dosadašnjim istraživanjima ovaj se alat pokazao veoma plodnim za detekciju osnovnih društvenih trendova epohe.

Sam koncept dijalektike političke mehanike zapravo predstavlja modifikaciju dijalektičke metode, koja je na loš glas izašla s vulgarnom verzijom marksističkog historijskog materijalizma, dok je u radovima njezinih modernih »očeva osnivača« i »nastavljača« poput Hegela i (izvornoga) Marxa bila temeljito promišljena. Svođenje njihovih osnovnih postavki (posebno Hegelovih) u format korisnoga prognostičkog analitičkog oruđa, uz nadopunjavanje hegelovskih postavki koncepcijama Carla Schmitta, izloženo je u radovima u kojima je opširno opisano što se podrazumijeva pod dijalektikom političke mehanike,²¹ dok ćemo ovdje veoma koncizno izložiti tek osnovne obrise koncepta političke mehanike i njezine dijalektike te ukazati na korisnost ovog koncepta u analizi društvenih događanja.

Naime, koncept političke mehanike promatra društveno i političko polje kao polje sila koje međusobno djeluju jedna na drugu po principu akcije/reakcije, gdje akcija i reakcija nisu ništa drugo do hegelovska teza i antiteza koje svoju rezultantu, odnosno svoj konačni vektor dobivaju u plodotvornoj sintezi unutar koje se teza i antiteza ne poništavaju, već se povezuje ono što je povijesno/društveno/politički vitalno unutar jednog i drugog pola te se tako stvara novi, treći pol.

Rečeno jezikom prirodne znanosti, iz dva međusobno suprotstavljena kretanja i njihova sudara, nastaje novo kretanje, koje uskoro i samo dobiva svoju negaciju (tj. svoju »antitezu«), odnosno svoju reakciju te se tako niz sudara nastavlja, uslijed čega društveno/političko polje nikada ne miruje i permanentno »pulsira«, što se u njemu empirijski manifestira kao borba različitih društvenih i političkih skupina.

Intenzitet sudara između tih skupina unutar društvenog/političkog polja ovisiti će o tome koliko su ti sudari pacificirani političko-pravnim institucionalnim modelima koji će odgovarati društvu unutar kojega se oni odvijaju i koji će zadovoljavati potrebe tog društva. Ukoliko jedno društvo ima političko-pravne institucionalne modele koji mu manje odgovaraju, utoliko će sudari između različitih društveno-političkih grupa unutar njega biti žešći i grublji, a ukoliko ono pronade političko-pravne institucionalne modele koji zadovoljavaju

15

Usp. N. Cvetičanin, *Politička mehanika i veština državnništva*, str. 12–13.

16

Ibid., str. 257–258.

17

Tako postoje osobnosti poput npr. Ive Andrića, iz čijih je spisa jasan njegov potencijal sintetičkog mislioca i koji imaju baš prethodno spomenuti državnički potencijal, iako se nisu eksplicitno bavili politikom ili su se njome bavili tek ovlaš kroz diplomaciju i neke činovničke funkcije.

18

Vidi: Sun Tzu, *Umijeće ratovanja*, prev. Dragutin Hlad, Misl, Zagreb 1997.

19

Vidi: Niccolo Machiavelli, *Vladar*, prev. Ivo Frangeš, Zora, Zagreb 1952.

20

Usp. N. Cvetičanin, *Politička mehanika i veština državnništva*, str. 49–80; Neven Cvetičanin, »Politička mehanika i njena dijalektika – u susret jednoj novoj teoriji politike«, *Theoria* 57 (2014) 1, str. 63–85, doi: <https://doi.org/10.2298/THEO1401063C>.

21

Ibid.

njegove potrebe u funkcionalnom smislu sudari će biti slabiji te će čak imati i jednu konstruktivnu crtu.

Ono što vrijedi za jedno pojedinačno društvo, vrijedit će i za međunarodni poredak u cjelini: on će također biti jedno »globalno društvo« u kojem će povijesno djelovati dinamična dijalektika (ono što smo nazvali dijalektikom političke mehanike). To postaje bjelodanim kada bacimo pogled na noviju europsku historiju. Kao što se i unutar pojedinačnog društva sudari između različitih društvenih i političkih grupa pacificiraju političko-pravnim institucionalnim modelima koji će odgovarati društvu unutar kojega se ti sudari odvijaju i koji će zadovoljavati potrebe tog društva, tako i na međunarodnoj razini postoje političko-pravni institucionalni aranžmani (npr. rani europski međunarodni Westfalski sistem) koji će pacificirati međunarodne konflikte i uspijevati u ublažavanju dijalektike povijesti. No, dijalektika povijesti neumitno djeluje i unutar pojedinačnih društava i na međunarodnoj razini unutar »globalnog društva«, te stoga valja obratiti pozornost na dominantnu dijalektiku moderne europske povijesti, kako bismo potkrijepili našu tezu da »politički« još uvijek živimo u »dugom« 20. stoljeću i ukupno u najdužem modernom Westfalskom vijeku. Minervina sova dosad je čekala na polijetanje, jer je njezinom letu trebalo pribaviti logički legitimitet, dok je ona sada potpuno spremna za svoj refleksivni let.

Let Minervine sove u suton globalne Moderne

Osnovni konflikt²² koji određuje europsku Modernu prvenstveno je sukob između konzervativne reakcije (konzervativne povijesne teze) i revolucionarne akcije (revolucionarne antiteze) koje se od početka europskog Novog vijeka bore nizom religijskih, znanstvenih i konačno, političkih revolucija. Bit će to borba crvenog i crnog (da parafraziramo Stendhala),²³ odnosno borba Revolucije i Kontrarevolucije, čije će najznačajnije epizode biti Francuska revolucija, uspon i pad Napoleona, restauracija Svete alijanse, Bismarckovo ujedinjenje Njemačke, a iz ove borbe i njezinih mutiranih oblika indirektno će proizaći i dva svjetska rata.²⁴

Svjetski sistem pronalazi svoju ravnotežu tek nakon Drugog svjetskog rata kada se posredstvom niza političkih, diplomatskih i privrednih sporazuma i aranžmana među najznačajnijim svjetskim silama pronalaze načini za pacificiranje konflikata koji su bjesnili Europom i svijetom u 18., 19. i prvoj polovini 20. stoljeća. Tada se među velikim silama dijele sfere utjecaja. Nakon Drugoga svjetskog rata, bez obzira radi li se o zapadnoj državi blagostanja (*Welfare State*) ili real-socijalističkom sistemu koji je bio dominantan u istočnom dijelu Europe i svijeta, pronalazi se način da politika upravlja ekonomijskim procesima kako se oni ne bi oteli kontroli i izazvali nove konflikte (kako među velikim silama, tako i unutar različitih država u vidu klasnih konflikata), što se pokazuje kao sretno rješenje u pogledu ravnoteže, stabilnosti i razvoja. Pedesete i šezdesete godine 20. stoljeća, uz manje incidente, prolaze u balansiranoj hladnoratovskoj ravnoteži među svjetskim blokovima, kao i u klasnom konsenzusu koji je bio uspostavljan unutar različitih društava, a sretno vrijeme »svjetske države blagostanja« uspostavljene nakon Drugog svjetskog rata, podijeljene u liberalno-demokratski i socijalistički blok, najbolje će biti iskazano riječima tadašnjeg britanskog premijera Harolda Macmillana da »većini naših ljudi nikada nije bilo tako dobro«.²⁵

»Svjetska država blagostanja«, uspostavljena nakon Drugoga svjetskog rata, koja će u svojoj zapadnoj liberalno-demokratskoj i istočnoj socijalističkoj varijanti biti na snazi nekoliko desetljeća, do kraja šezdesetih godina 20. stoljeća, predstavlja vrhunac političke Moderne, odnosno potpun trijumf svih njezinih socijalnih konstruktivizama i političko-ekonomijskih inženjeringa, koji su na povijesnu scenu stupili u sam osvit Novog vijeka, kada nastaju moderno političko polje i moderne političke ideologije.²⁶ Ovo će vjerojatno biti najsretnije vrijeme koje su Europa i svijet imali u mnogo stoljeća, vrijeme u kojem će razvoj i socijalna prava najširih slojeva stanovništva u različitim državama ići ruku pod ruku, uz munjeviti napredak standarda ljudi na cijelom planetu. Ljudi će u isti mah napredovati i u stupnju obrazovanosti, kao i u pristupu »blagodatima« suvremene civilizacije. Bit će ovo jedan od rijetkih momenata kada će suvremena tehnička civilizacija raditi za najveći broj ljudi, još uvijek ne pokazujući svoje nusprodukte (ili ih pokazujući u relativno marginalnim oblicima) te će ovo biti vrijeme kada su se sve prethodne revolucije, ratovi i kolosalne reforme svjetskog poretka činile smislenim kao bolne porođajne muke ovoga velikog trijumfa planetarnoga privredno-političkog modernizma. Naivnost i »nepodnošljiva lakoća postojanja« koje će obilježiti ovaj period bit će posebno vidljive u transformaciji kulturnih obrazaca i u definitivnom prelasku od tradicionalne k popularnoj kulturi, izraženoj u mnoštvu njezinih obrazaca, a možda će najznakovitija biti transformacija medijskih obrazaca kao veliki simbol tzv. pop-civilizacije koja se upravo stvarala i koja je za sebe počela vjerovati da će biti vječna.

Veliko finale i istovremeni kraj ovog procesa bit će događanja iz 1968. godine, kada će kroz »plišanu šezdesetmašku revoluciju« politička Moderna karikirati samu sebe izmještajući se iz realnog političkog polja, oko kojega su se vrtjele i Američka i Francuska i Ruska (sovjetska) revolucija, u čistu utopiju, što će biti svojevrsna samoironizacija ideje revolucije.²⁷ U događanjima iz 1968. godine, uslijed još uvijek dobrodržeće države blagostanja, nositelji protestnih kretanja naivno će tražiti, narodski rečeno, »kruha preko pogače«, gubeći uskoro i to što su imali.

Nakon 1968. godine dolazi do dekonstrukcije države blagostanja i to s dva kraja. Prvi od njih bit će transformacija klasične socijaldemokracije koja se nekoć prvenstveno bavila socijalnim pravima građana, u specijalizirane (postmoderne) socijalne pokrete (tzv. nove društvene pokrete) koji su se bavili

22

Kao što smo to objasnili u prethodnim radovima, u središtu principa dijalektike političke mehanike uvijek stoji neki osnovni (bazični) konflikt (teze i antiteze, akcije i reakcije) koji u različitim vremenima poprima različite empirijske oblike (usp. N. Cvetičanin, *Politička mehanika i veština državništva*, str. 57–60, 66–76).

23

Vidi: Stendhal, *Crveno i crno*, prev. Ana Smokvina, Naprijed, Zagreb 1965.

24

Usp. N. Cvetičanin, *Državnštvo modernog doba*, str. 59–81, 99–232.

25

Citirano prema: Nicholas Timmins, *The Five Giants. A Biography of the Welfare State*, Fontana Press, London 1995., str. 177.

26

Usp. N. Cvetičanin, *Državnštvo modernog doba*, str. 49–76, 233–275.

27

Vidi: Neven Cvetičanin, »Šezdesetmaši, novi društveni pokreti i potiranje klasične podele na levicu i desnicu u postmodernom dobu«, *Nacionalni interes* 11 (2011) 2, str. 243–260, doi: <https://doi.org/10.22182/ni.1122011.10>. Usp. i Lino Veljak, »Studentski pokret između mistifikacije i nesporazuma«, *Naše teme* 28 (1984) 10, str. 1862–1873.

ekologijskom, antinuklearnom ili rodno-ravnopravnom tematikom.²⁸ Drugi kraj bit će proces urušavanja države blagostanja od strane tzv. (neo)liberalne desnice koja je polako stupala na historijsku scenu, a koja će zamijeniti dotadašnju »desnicu blagostanja« koja je preko svojih kolosalnih »državnika blagostanja« (Churchill, de Gaulle, Macmillan, Adenauer, itd.) sudjelovala u konstituciji države blagostanja nakon Drugoga svjetskog rata. U skladu s time i socijaldemokracija će se uskoro, već načeta s lijeva »novim društvenim pokretima«, pomaknuti s druge strane »udesno«, k liberalnijim suhoparno-pragmatičnim politikama, što će biti simbolično vidljivo u »padu« Willyja Brandta i usponu Helmuta Schmidta u njemačkoj socijaldemokraciji. Umjesto nekadašnjeg konsenzusa blagostanja koji je bio na snazi od kraja Drugoga svjetskog rata do kraja šezdesetih godina 20. stoljeća sada započinje uspostavljanje novoga (neo)liberalnog konsenzusa, koji će nakon kratkog interregnuma u sedamdesetim godinama 20. stoljeća biti konačno uspostavljen u osamdesetim godinama 20. stoljeća s državnici poput Margaret Thatcher, Ronalda Reagana i Helmut Kohla.

Umjesto nekadašnjih »konzervativaca blagostanja« na povijesnu scenu u punom kapacitetu stupaju spomenuti liberalni konzervativci, koji ne samo što neće biti spremni na održavanje klasnog »konsenzusa blagostanja« unutar vlastitih društava, već neće biti spremni niti na održavanje hladnoratovske ravnoteže i globalnog balansa s istočnim blokom, kao što je, primjerice, činio Charles de Gaulle ili kao što je zagovarao Henry Kissinger svojom politikom »detanta«, već će krenuti u novu trku u naoružanju ne bi li ekonomijski iscrpili istočni blok, što im konačno polazi za rukom, uslijed čega, između ostaloga, »pobjeđuju« u hladnom ratu, nakon čega se učinilo da se 20. stoljeće, sa svim svojim globalnim protuslovljima, konačno »politički« završilo.

Kraj hladnog rata simbolički predstavlja »pad Berlinskog zida« potkraj 1989. godine i potonje urušavanje čitavog istočnog socijalističkog bloka. Nakon pada Berlinskog zida učinit će se u momentu da je trijumf jednoga globalnog dijalektičkog pola nad drugim konačan, stabilan i definitivan, uslijed čega će zamrijeti dijalektičke napetosti koje su do tada obilježavale epohu i uslijed čega će teoretičari koje smo spomenuli požuriti s proglašavanjem »kraja povijesti«,²⁹ odnosno završetka »kratkog« 20. stoljeća.³⁰ I zaista će se oku promatrača na trenutak učiniti da je trijumf jednog globalnog dijalektičkog pola nad drugim konačan i definitivan, jer će novi globalni postkomunistički poredak uspjeti u sebi apsorbirati i tzv. realni socijalizam (koji se u današnjem ideologiziranom diskursu imenuje kao komunizam) – a taj će se uskoro kao ideologija sam ugasiti u smislu svjetskog utjecaja – ali i socijaldemokraciju, praveći od nje novu, mutiranu ideologiju tzv. »trećeg puta« koju će prihvatiti »ljevičari novog milenija« poput Billa Clintona i Tonyja Blaira, a konačno će apsorbirati i stari degolističko-čerčilovski konzervativizam, praveći od nje ga liberalnu desnicu. Umjesto nekadašnje »desnice blagostanja« koja je, s Churchillom, de Gaulleom, Macmillanom i Adenauerom bila socijalno odgovorna i nekadašnje »ljevice blagostanja« koja je po svojoj definiciji bila socijalno odgovorna, a koje su zajedno uspostavile »konsenzus blagostanja« i konstituirale poslijeratnu državu blagostanja, sada ćemo imati »novu« liberalnu desnicu i »novu« liberalnu ljevicu koje će uspostaviti »novi« liberalni konsenzus takozvanih »umjerenjaka«, za koji se mislilo da će biti definitivan, budući da je »kratko« 20. stoljeće, sa svim svojim radikalnim ideologijskim previranjima i bagažom, došlo svom kraju.

No 20. stoljeće zapravo se »politički« nije završilo, jer su se ideologijska i globalna previranja s padom Berlinskog zida tek primirila i ušla u »podzemne« tokove, da bi se u punoj snazi vratila s krizom globalnog sistema početkom 21. stoljeća, čiji vrhunac živimo upravo danas s ratom u Ukrajini, svjedočeći da »politički« možda ipak živimo u »dugom« 20. stoljeću i nesumnjivo još uvijek u najdužem Westfalskom modernom vijeku, čiji je globalni suton upravo pred nama.

Proljeće dijalektike i jesen epohe

Povijest nalikuje šarenom karuselu koji se stalno i neprestano vrti. Mnoge ideologije vjerovale su kako je moguće zaustaviti taj karusel i konačno ovladati poviješću, pa nije za zamjeriti ni globalnom liberalizmu što je tako mislio. Međutim, ozbiljni autori, kao na primjer Kissinger, koji su mnogo više od pukih *ad hoc* ideologa poput Fukuyame,³¹ oduvijek su znali da historija nije ništa više od šarolikog karusela, čiji se kraj ne može niti naslutiti, a kamoli jasno sagledati.³² Autori poput Kissingera, koji su u isti mah i vrhunski akademski istraživači nesvakidašnjeg obrazovanja i praktični diplomati, stalno su i iznova pozivali samozadovoljni i trijumfalistički liberalni poredak na umjerenost i opreznost, kao i na mogućnost novih globalnih promjena i konstitucija te stoga na nužnost novih globalnih ravnoteža u novom-starom multipolarnom svijetu.³³

Ukoliko su konzervativci poput Kissingera, vraćajući se tradicionalnim postavkama »westfalske« multipolarne diplomacije koja je bila na snazi od Westfalskog mira u 17. stoljeću sve do hladnoratovske ravnoteže »dugog« 20. stoljeća, učinili Fukuyamine »liberalne« teze trivijalnima, jednako će to učiniti i neomarksistički autori poput Wallersteina, potpuno eksplicitno zastupajući tezu da je dijalektika povijesti u našem vremenu još uvijek živa i da se povijest dinamično nastavlja, s onu stranu nekoga njezinoga tobožnjega kraja.³⁴

Ukoliko je politika u iluziji liberalnog »kraja povijesti« od pada Berlinskog zida do globalne financijske krize iz 2007./2008. godine bila u nevidljivom »plinovitom agregatnom stanju« maskirana iza niza tehnokratskih procedura,

28

Ibid. te Lino Veljak, »Novi društveni pokreti i ideja napretka«, *Revija za sociologiju* 19 (1988) 4, str. 413–423.

29

Vidi: F. Fukuyama, *Kraj povijesti i posljednji čovjek*.

30

Vidi: E. J. E. Hobsbawm, *Doba ekstrema*.

31

Nakon svoje prvobitne teze o »kraju povijesti« Fukuyama je napisao niz »pokajničkih« radova u kojima je pokušavao nadograditi i relativizirati svoju prvobitnu tezu, što je tek izraz samosvijesti da je promašio i specifičan pokušaj kontrole (akademske) štete.

32

O Kissingerovoj filozofiji povijesti vidi u studiji: Thomas J. Noer, »Henry Kissinger's Philosophy of History«, *Modern Age* 19 (1975) 2, str. 180–189. Dostupno na: <https://isiorg.b-cdn.net/wp-content/uploads/2014/10/noer.pdf> (pristupljeno 14. 2. 2023.).

33

Vidi: Jeffrey Goldberg, »World Chaos and World Order: Conversations with Henry Kissinger«, *The Atlantic* (10. 11. 2016.). Dostupno na: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2016/11/kissinger-order-and-chaos/506876/> (pristupljeno).

34

Vidi: Immanuel Wallerstein, *Geopolitics and Geoculture. Essays on the changing world-system*, Cambridge University Press, Cambridge 1992.

ona se s povratkom povijesti i njezinih dijalektičkih proturječja, čemu svjedočimo u prva dva desetljeća našeg milenija (zapravo »dugog« 20. stoljeća), ponovo vraća u svoje »čvrsto agregatno stanje« u kojemu će socijalna, sigurnosna i strategijska pitanja dominirati nad onim proceduralnim i tehničkim. Danas će s obzirom na nesvakidašnje globalne događaje kojima prisustvuje, posebno nakon početka rata u Ukrajini, biti potpuno jasno da još uvijek nismo izašli iz onih dijalektičkih procesa koji su obilježili 20. stoljeće (kao i čitavu Modernu od Westfalskog mira naovamo s njezinom specifičnom dinamikom ravnoteže i neravnoteže među velikim silama) te se stoga može reći da »politički« još uvijek živimo u »dugom« 20. stoljeću. Još uvijek živimo u klasičnom Westfalskom međunarodnom sistemu, usprkos naporima neoliberalnih i neokonzervativnih teoretičara da svojim konceptom tzv. »humanitarnih intervencija« prikažu kako se zapravo ne radi više o starom (zapravo Westfalskom) međunarodnom sistemu u kojemu različite sile imaju svoje različite legitimne interese, među kojima je potrebno pronaći ravnotežu i balans, već o nekom »novom sistemu postmodernog 21. stoljeća« u kojemu više ne važe univerzalna pravila klasične westfalske diplomacije i gdje na jednoj strani postoji neki legitimni univerzalni svjetski poredak, a na drugoj tek mali gerilski otpori tom poretku koji nisu strategijske, već prije svega kriminalne prirode, a koji se onda moraju suzbiti nekom vrstom globalnih »policijskih akcija«.

Kritiku prethodnih brzopleto promišljenih koncepcija dao je upravo Kissinger, upozoravajući svoje američke kolege manjeg kalibra da stari Westfalski sistem ne treba odbacivati, budući da živimo u multipolarnom svijetu u kojemu su velike sile danas, kao i u prošlosti, prisiljene uvijek iznova između sebe tražiti ravnotežu moći³⁵ (čuvano Kissingerovo *balance of power* koje se bazira na klasičnom Westfalskom *statera virtutis*) na kojoj je počivao svaki moderni međunarodni poredak – od samog Westfalskog mira do hladnoratovske ravnoteže. Parafrazirajući Kissingera možemo reći da ne samo što »politički« još uvijek živimo u »dugom« 20. stoljeću, već i u starom klasičnom međunarodnom Westfalskom sistemu sa svim njegovim proturječnostima koje su danas specifične, jer nakon propasti svih revolucija povijest na svojevrstan način teče unazad k samom (Westfalskom) izvorištu moderne epohe iz kojega se uopće i rodio moderni kapitalizam u svim svojim varijantama.

Naime, ukoliko je država blagostanja iz pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća bila vrhunac političkog modernizma i onih procesa dugog trajanja započelih s Francuskom revolucijom, možemo reći da s njezinom propašću povijest počinje teći unazad. Neoliberalizam osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća svojevrstan je novi-stari povratak starom *laissez faire* liberalizmu 18. i 19. stoljeća u njegovoj nešto modificiranoj varijanti, kao što i protekcionizam, čijoj najavi upravo prisustvuje nakon procesa započetoga *Brexitom* i posebno nakon niza međusobnih ekonomskih sankcija i mjera vezanih uz rat u Ukrajini, može biti povratak merkantilizmu 16. i 17. stoljeća. Možemo zapravo reći da se upravo u našem vremenu »kapitalizam vratio kući«, odnosno da se počeo vraćati u onu točku iz koje je krenuo u svoju globalnu ekspanziju. Ostaje tek vidjeti hoće li ovaj novi-stari protekcionizam-merkantilizam izazvati još i značajnije sukobe među državama od trenutnih, baš kao i u vrijeme njegova oblikovanja u ranoj Moderni ili ćemo do novog održivog međunarodnog poretka za 21. stoljeće doći bez značajnijih globalnih sukoba.

Dok ne dobijemo odgovor na ovo pitanje možemo reći da još uvijek »politički« živimo u »dugom« 20. stoljeću, zapravo »najdužem« Westfalskom »klasičnom modernom vijeku« koji traje gotovo tri i pol stoljeća (s onu stranu

svih površnih proklamacija o nekom tobožnjem »postmodernom dobu«, a u kojem imamo uvijek istu igru ravnoteže i neravnoteže između svjetskih sila, bez najave da bi se ova igra mogla uskoro zaustaviti u nekom proklamiranom »kraju povijesti«, čime bi 21. stoljeće bilo posebno drugačije od prethodnih, kao što su pretjerano optimistički najavljivali teoretičari poput Fukuyame, dok su »stari lisci« poput Kissingera u tom pogledu bili sumnjičavi.

Zaključne napomene

Potvrdu da još uvijek »politički« živimo u »dugom« 20. stoljeću, a zapravo u »najdužem« Westfalskom »klasičnom modernom vijeku«, s njegovom permanentnom igrom ravnoteže i neravnoteže između svjetskih sila, dobili smo nizom događaja koje smo već spomenuli (posebno početak rata u Ukrajini, koji bi mogao predstavljati granicu epoha). Ovaj rat, kao i sve ono što mu je prethodilo, pokušali smo u ovom radu staviti u širi kontekst procesa dugog trajanja europske i svjetske Moderne, čime smo htjeli dodatno potkrijepiti početnu tezu da je riječ o novom »tridesetogodišnjem ratu« i posljednjoj etapi političke Moderne, koja ovime zatvara krug.

Dugi Westfalski »klasični moderni vijek« u kojem još uvijek živimo, živeći zapravo njegovu epizodu kasnog 20. stoljeća (koja se protegla na početak 21. stoljeća, zbog čega je novi milenij počeo tek numerički, ali ne i »politički«, a što će se dogoditi tek ako međunarodni poredak dobije bitno drugačiju konstituciju u odnosu na prošlo doba, što trenutno nije slučaj, jer na svjetskoj sceni imamo tradicionalne velesile iz doba svjetskih ratova) nije vidljiv jedino iz skorašnjeg povratka Britanije u formu samoodrživog kraljevstva, povratka neformalnog carističkog sistema u Rusiji i Kini, kao i povratka »sultanata« u Turskoj nakon ustavnih promjena koje je inicirao Erdoğan već i iz međusobnih odnosa među glavnim svjetskim geopolitičkim silama (SAD, Rusija, Kina, Velika Britanija, itd.) koji danas potpuno podsjećaju na napete i konfliktno odnose velikih carstava iz prošlosti.

Čini se kako sve ovo predstavlja poraz prosvjetiteljskog sna iniciranog Francuskom revolucijom i (trenutnu) pobjedu onog modela politike i diplomacije o kojem je pisao upravo Kissinger, pišući u svojoj harvardskoj doktorskoj disertaciji³⁶ o princu Metternichu koji je nekoć u sistemu Svete alijanse obnovio konzervativni diplomatski westfalski poredak ravnoteže među tradicionalnim carstvima koji je važio prije Francuske revolucije.

No moramo biti oprezni i suzdržati se od prenatrpanog suđenja, već i zbog činjenice da se trenutno, po svemu sudeći, na globalnoj razini bore dvije elite – konzervativna i liberalna (dok ona socijalističko-revolucionarna praktički i ne postoji, budući da se čak i nominalno komunistička Kina ponaša pragmatično) pri čemu je teško s potpunom sigurnošću tvrditi koja će od ove dvije elite u ovoj borbi pobijediti. Kao i uvijek do sada, vjerojatno će opet doći do nekih sinteza među ovim elitama, kao primjerice nakon Napoleonova pada (Metter-

35

Henry Kissinger, »Intervencija u Siriji može poremetiti ravnotežu globalnog poretka«, *Washington Post* (7. 6. 2012.). Dostupno na: <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/intervencija-u-siriji-moze-poremetiti-ravnotezu-globalnog-poretka.html?alphabet=lv> (pristupljeno 7. 6. 2022.).

36

Vidi: Henry A. Kissinger, *Obnovljeni svijet: Metternich, Castlereagh i problemi mira, 1812–1822*, prev. Krešimir Fijačko, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1976.

nich, Kissinger i općenito diplomati njihova profila u prošlosti su bili nositelji ovakvih »sinteza«, a mogli bi to ponovo biti i u budućnosti), uslijed kojih bi trenutno suprotstavljeni polovi svjetske elite podijelili interese i utjecajne sfere, čime bi se faktički potvrdila naša teza o »dugom« 20. stoljeću i »najdužem« klasično-modernom Westfalskom vijeku u kojem još uvijek živimo.

Međutim, pitanje na koje može odgovoriti samo budućnost je kolika će zapravo biti globalna cijena rata u Ukrajini (i drugih ratova koji bi mogli slijediti) i hoće li svijet iz faze stagflacije ući u fazu nove velike recesije uslijed čega bi se pored konzervativne i liberalne globalne elite, mogla ponovo stvoriti i ona socijalističko-revolucionarna globalna elita, kao logična posljedica globalne pauperizacije. Od ovog pitanja ovisit će hoćemo li se nakon ovog novog »tridesetogodišnjeg rata« definitivno vratiti iz kruga političke Moderne i najdužeg Westfalskog vijeka u »novo srednjovjekovlje« i svojevrsni tehnofeudalizam ili ćemo ući u vrijeme novih revolucija, koje će produžiti moderni san o osvajanju slobode.

Neven Cvetičanin, Lino Veljak

Ukraine, new “thirty-year war” and waiting for the 21st century

Abstract

The paper analyzes the acceleration of the history we are witnessing in our time, which is evident in a series of events and crises that mark the world we live in, especially after start of war in Ukraine, which have not occurred in such significant intensity and frequency since the end of the Second World War. Considering these events and crises, the paper discusses the thesis of a historian Eric Hobsbawm that the “short” 20th century that had lasted as “the age of extremes” since the First World War ended with the fall of “communism” and the Berlin Wall, after which we in fact entered the 21st century. Contrary to this thesis and to the well-known thesis on the “end of history”, our paper presents the view that we are still “politically” in the 20th century, because in our time there are similar tensions between the great powers that marked the 20th century and which in general mark the modern world since Westphalian peace in the 17th century. This general thesis is explained by the observation of most basic lines of the dialectics of modern European and world history. The paper concludes that we are not only “politically” living in the “long” 20th century, but we are still “politically” living in the “longest” classical Westphalian age, which has been lasting for three and a half centuries in the same dialectical contradictions of world politics. Ultimately, the paper also discusses the task of philosophy in the times of the so-called acceleration of history, such as ours, and concludes that philosophy as a discipline in these times is obligated to offer, with theoretical creativity, a fresh philosophy of history, explaining in wider perspective a series of actual international occurrences.

Key words

Ukraine, acceleration of history, dialectics, “long” 20th century, new “thirty-year war”, Westphalian age